

Coord. GEORGE GÎRLEȘTEANU

***TRADIȚIILE DEMOCRATICE ALE POPORULUI ROMÂN
ȘI IDEALURILE REVOLUȚIEI DIN DECEMBRIE 1989***

Această lucrare a fost parțial susținută financiar din grantul nr. 2C/27.01.2014, acordat în competiția internă de granturi a Universității din Craiova și este publicată sub auspiciile următoarelor foruri: Universitatea din Craiova și Centrul de Cercetări Juridice Fundamentale.

Coord. GEORGE GÎRLEȘTEANU

**TRADIȚIILE DEMOCRATICE
ALE POPORULUI ROMÂN
ȘI IDEALURILE REVOLUȚIEI
DIN DECEMBRIE 1989**

**Universul Juridic
București
-2015-**

Editat de **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Copyright © 2015, **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA ȘI
ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GÎRLEȘTEANU, GEORGE

**Tradițiile democratice ale poporului român și idealurile
Revoluției din decembrie 1989 : The democratic traditions of
the Romanian people and ideals of the Revolution in December
1989 / George Gîrleșteanu. - București : Universul Juridic, 2015**

Bibliogr.

ISBN 978-606-673-584-1

94(498)"1989.12"

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

Tradițiile democratice ale poporului român și idealurile Revoluției din decembrie 1989

Prof. univ. dr. George GÎRLEȘTEANU*

Volumul de față este rezultatul cercetării realizate de mai mulți cercetători din România în cadrul proiectului cu titlul „Tradițiile democratice ale poporului român și idealurile Revoluției din decembrie 1989”, proiect finanțat de către Universitatea din Craiova.

Cercetarea colectivă realizată propune tema tradițiilor democratice ale poporului român și a idealurilor Revoluției din decembrie 1989, în formula textului art. 1 alin. (3) din Constituția României introdus în urma revizuirii constituționale din 2003. Este vorba, în principal, despre analiza conținutului normativ al acestor dispoziții, analiză regăsită și în exemplele de drept comparat unde se vorbește despre un bloc al constituționalității ce cuprinde principii aplicabile întregului spectru al vieții politice și juridice a statului.

Este clară intenția constituentului român de a face ca tradițiile democratice și idealurile Revoluției să fie aplicate și percepute ca principii de interpretare a valorilor supreme enumerate, cele care determină conținutul material al statului de drept; demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, dreptatea și pluralismul politic sunt valori supreme în spiritul tradițiilor democratice și idealurile Revoluției. Textul permite și obligă astfel la integrarea valorilor actuale ale statului de drept român într-o continuitate firească între tradițiile și idealurile politice și juridice românești. Art. 1 alin. (3) are valoare constituțională, și deci normativă; el obligă pe cei chemați să aplice Constituția la desprinderea sensurilor și consecințelor normative implicate de această prevedere. Pentru aceasta, se impune o investigație a trecutului românesc din ultimele două secole cu metodologia și limbajul conceptual specifice principalelor teme politice și juridice ale modernității; este vorba despre a înregistra apariția și despre a descrie fizionomia acestor teme în spațiul românesc.

Cercetarea urmărește analiza temei propuse prin observarea prevederilor constituționale românești și a celor cu caracter constituțional, a

* Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept.

practicii constituționale și a gândirii politice și juridice. „Tradițiile” democratice ale poporului român pot fi observate numai prin analiza vieții și gândirii publice românești din epocile modernă și contemporană, adică de la apariția primelor idei democratice, la începutul secolului al XIX-lea, până la instaurarea „democrației populare”, în 1947. Cât despre idealurile Revoluției, subliniem necesitatea ca ele să fie precizate prin raportare la activitatea puterii constituante din 1989, concretizată în actele cu caracter programator adoptate, ținând mereu pasul cu atmosfera politică reală din acea vreme.

Aflându-ne în fața unui subiect de cercetare de dată recentă, analiza impune atât cunoașterea specificului poporului român (istorie, cultură, legislație, politică), cât și o specializare teoretică ce presupune utilizarea unor concepte-cheie din domeniul istoriei, științelor politice și juridice necesare pentru înțelegerea feedback-ului endogen al unor factori precum tradițiile și idealurile. Combinarea acestor două exigențe este rareori întâlnită oferind importanță și relevanță temei propuse.

Cercetarea își propune să argumenteze că prezența sau absența unui nex causal între tradițiile democratice și idealurile Revoluției din decembrie 1989 este de fapt variabila esențială a noului cadru democratic. Astfel, proiectul lansează o nouă ipoteză de lucru prin focalizarea analitică asupra interdependenței dintre „vechi” și „nou”, singura în măsură să ofere identitate practicii politice și constituționale din România.

Importanța cercetării constă în faptul că se construiește vis-à-vis de o abordare comparativă ce îmbogățește perspectivele teoriei normative a societăților democratice, dată fiind natura interdisciplinară a ipotezei de lucru, care face inevitabilă interacțiunea dintre norme, valori, tradiții, instituții și structuri sociale și politice.

Pe de altă parte, cercetarea verifică și ideea care susține că nu se poate vorbi de o „mare tradiție democratică” în spațiul românesc, în considerarea faptului că: (1) chiar prevederile constituțional-legale au avut un caracter democratic limitat, explicabil în condițiile epocii – vezi, de exemplu, caracterul restrictiv al sistemului electoral sau lipsa unei răspunderi politice formale a guvernului în fața parlamentului; (2) în practică, acestea au fost frecvent ignorate și încălcate (cu intenție sau dată fiind imposibilitatea aplicării lor) – vicierea permanentă a procesului electoral sau dizolvarea parlamentului după aproape fiecare numire de guvern; (3) ele nu au rămas în vigoare suficient timp pentru a putea genera tradiții consistente – ne gândim aici atât la instabilitatea legislativă din perioada monarhiei constituționale, cât și la „parantezele” autoritare/totalitare

(1938-1944, 1947-1989, chiar dacă aceasta din urmă s-a pretins democratică). De aceea, nu există decât elemente disparate de tradiție care să poată fi astăzi utile în interpretarea oficială a Constituției.

În ceea ce privește „idealurile Revoluției din 1989”, se observă că lucrurile sunt, în același timp, mai complicate și mai simple. Dificultățile provin faptul că evenimentul este foarte controversat și tratat, de foarte multe ori, mai degrabă emoțional decât rațional. Însăși denumirea de „Revoluție” este discutabilă, fără a mai considera momentele sale inițial și final. În multitudinea, diversitatea și rapiditatea manifestărilor, e greu de identificat o „idee” revoluționară”.

Cercetarea realizată va contribui la creșterea gradului de interes pentru analiza compatibilității cadrului general al normelor constituționale și a ordinii juridice cu „politéia” (constituția, regula fundamentală). În acest sens, cercetarea devine cu atât mai importantă cu cât se fundamentează pe o abordare interdisciplinară dublu condiționată de două ordini juridice (ordinea veche și cea nouă aflate în succesiune cronologică) contribuind la valabilitatea „urbi et orbi” a importanței teoriei alegerii raționale ce poate să explice diferitele opțiuni legislative și de acțiune politică.

Studiile reunite în cadrul acestui volum vor prezenta interes pentru mai multe categorii de specialiști în științele sociale și politice, juriști, politologi, istorici, sociologi, atâta timp cât este caracterizat de o extindere a abordării dincolo de configurația polarizată istoric-politic, și demonstrează că legătura originară ce unește polis-ul și „politéia” reprezintă cheia de interpretare a problematicii referitoare la tradițiilor democratice ale poporului român și la idealurile Revoluției din 1989. Astfel, cercetarea generează cunoștințe noi în domeniile abordate constituindu-se într-un veritabil ghid interdisciplinar în materia abordată, acest lucru putând fi de un real folos concret Curții Constituționale române în exercitarea atribuțiilor sale.

Având în vedere toate aceste aspecte, și mai ales munca de cercetare individuală și colectivă desfășurată pentru realizarea acestei cercetări, mulțumesc tuturor participanților la această acțiune care se constituie într-un rezultat științific valoros pentru domeniul dreptului românesc.

Insuficiențele tradiției constituționale românești sau un prezent constituțional aflat în căutarea unui trecut constituțional*

*Prof. univ. dr. Manuel GUȚAN**

Introducere

Constituția României din 1991 (amendată în 2003) statuează în articolul 1,3 faptul că toate valorile constituționale fundamentale, enumerate în respectivul articol, vor fi interpretate și înțelese în „spiritul tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din decembrie 1989”. Citind acest text, un expert în drept constituțional străin sau un observator profan ar fi îndreptățiți să deducă două aspecte: pe de o parte, faptul că România are o tradiție constituțională, în mod curent democratică, și, pe de altă parte, faptul că există o serioasă preocupare pentru această tradiție în practica și gândirea constituțională. Realizând însă o incursiune mai profundă în constituționalismul românesc contemporan, expertul străin sau observatorul profan ar putea resimți un sentiment de dezamăgire. Există, din nefericire, un foarte sărac discurs politic, doctrinar sau judiciar cu privire la tradiția constituțională românească, democratică sau nu: parlamentarii sunt doar accidental interesați de istorie, și doar dintr-o perspectivă preponderant oratorică, specialiștii în drept constituțional sunt aproape imuni la subiect¹ iar Curtea constituțională, principalul interpret al Constituției,

* O versiune mai veche a acestei lucrări a fost prezentată la a 3-a Conferință bienală a Societății europene pentru istoria comparată a dreptului ce a avut loc la Universitatea din Macerata (8-9 iulie 2014).

* Universitatea “Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Drept.

¹ Din 2003 până în 2014, doar câțiva doctrinari români au avut curiozitatea științifică de a dezvolta idei în jurul art. 1,3 al Constituției României, în special în ceea ce privește sintagma „tradiții democratice”. A se vedea D.C. Dănișor, *Constituția României comentată. Titlul I. Principii generale*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, pp. 77 ff.; *Ibidem*, Despre posibilele consecințe ale constituționalizării tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din 1989, în *Revista de drept public*, nr. 1/2007; M. Duțu, *Identitatea constituțională în contextul integrării europene*, în *Instituții juridice contemporane în contextul integrării României în Uniunea*

nu este foarte încântată de ideea de a „excava” trecutul¹. Așa se explică faptul că sintagma „tradiții democratice” are mai mult o valoare declarativă, în scopul legitimării unei încă dorite identități constituționale românești. Așa se explică și faptul că, în loc să reprezinte un serios ecran de tradiționalitate în fața unor importuri constituționale iraționale, această prevedere constituțională este o literă moartă. Prin urmare, din punctul nostru de vedere, constituționalismul românesc contemporan are o tradiție înțeleasă în termenii unui prezent perpetuu, nedefinit și pur formal, lipsit de un trecut definit. În aceste condiții, dacă se dorește în România contemporană o tradiție constituțională, românii ar trebui să demareze un proces de „mobilare” a acestui prezent gol cu un trecut concret.

Această scurtă lucrare nu are ambiția de a analiza critic dimensiunile și conținutul concret al tradiției constituționale democratice românești antecomuniste, nu încearcă să explice în mod programatic de ce este atât de important să recuperăm trecutul constituțional după căderea comunismului și, cu atât mai puțin, nu are nicio intenție să dezvolte direcții și metode științifice menite să recupereze valori, principii și instituții constituționale particulare din epoca antecomunistă. În schimb, această lucrare are mai curând finalități explicative: ea va încerca să explice relevanța „tradițiilor democratice” pentru cultura constituțională românească postcomunistă. În acest scop, vom apela la perspective metodologice specifice și instrumente împrumutate din panoplia metodologică a dreptului comparat. Prin urmare, utilizând distincția particulară între „cultura juridică” și „tradiția juridică” propusă de Patrick Glenn, vom accentua acel caracter particular al tradiției constituționale românești de a fi, în același timp, „moartă” și „vie” și, totodată vom scoate în evidență în mod critic neajunsurile unei astfel de tradiții constituționale.

Europeană, București, 2012, <http://ijc.rau.ro/documents/2012-IJC-ed6.pdf>, pp. 14-22; M. Guțan, *Comparative Law in Romania: History, Present and Perspectives*, în *Romanian Journal of Comparative Law*, vol. 1/2010, pp. 24-28. Acești autori echivalează sintagma „tradiții democratice” cu conceptul de „tradiție constituțională” și sunt interesați să capteze particularitățile evoluțiilor antecomuniste în materie constituțională. În 2014, un număr special al Revistei de drept public a fost dedicat unei analize detaliate pluridisciplinare a tradițiilor constituționale românești.

¹ Doar o decizie a Curții constituționale, anterioară reviziei constituționale din 2003, a avut în vedere o interpretare constituțională bazată pe tradiția constituțională românească antecomunistă (Decizia nr. 112/2001). După 2003, judecătorii constituționali nu au mai avut interesul să dezvolte interpretarea istorică a constituției.

I. „Tradițiile democratice ale poporului român”

În 1989, după o îndelungată și distructivă dictatură, comunismul s-a prăbușit în România. Ceea ce a urmat reprezintă un bine-cunoscut proces de tranziție de la democrația populară la democrația liberală, de la economia centralizată la economia de piață, de la constituționalismul socialist la virtuțile contemporane ale constituționalismului liberal. O constituție postcomunistă a fost edictată în 1991, sentimente și resentimente populare rafinate, valori constituționale redefinite, expertiză constituțională străină oferită cu amabilitate, precum și speranța unei schimbări sociale și politice. După 12 ani de tranziție constituțională, o relativ consistentă revizuire constituțională a avut loc în 2003. Având în vedere modalitatea concretă de abordare a problemei tradiției constituționale, observatorul extern trebuie să înțeleagă faptul că 1991 și 2003 reprezintă două perspective diferite supra trecutului constituțional. Conceptul de „tradiție constituțională” a fost fructificat atât în procesul edictării Constituției, cât și în procesul revizuirii constituționale, dar în contexte diferite și tinzând spre finalități disparate.

În 1991, atât Comisia constituțională, cât și Adunarea Constituantă au luat în considerare tradiția constituțională românească antecomunistă, făcând, cu prioritate, referiri exprese la Constituția monarhică din 1923. În contextul unei dezbateri constituționale care a favorizat transplantul constituțional, în special din Constituția franceză de la 1958, apelul la tradiție s-a manifestat ca o chemare de a asuma concret tradiția constituțională românească antecomunistă. În termenii lui Patrick Glenn¹, părinții Constituției au încercat să reînvie o tradiție constituțională „înghețată” sau, cel puțin, o parte din aceasta, în strânsă legătură cu necesitățile obiective ale momentului constituțional. Ca urmare, nu a existat interesul de a recupera integral tradiția constituțională antecomunistă și nu s-a manifestat vreun apetit pentru teoretizare abstractă în jurul acesteia. Relativul caracter rațional al momentului fondator a determinat un balans relativ echilibrat între procesul de transplant constituțional și recuperarea pragmatică a trecutului constituțional.

Cu toate acestea, observatorul nu trebuie să subestimeze valoarea identitară a momentului fondator de la 1991. Pentru România, schimbarea socială și politică a însemnat condamnarea trecutul comunist, dar

¹ H.P. Glenn, *A Concept of Legal Tradition*, în *Queen's Law Journal*, vol. 34/2008-2009 p. 435. A se vedea și M. Krygier, *Law as Tradition*, în *Law and Philosophy*, vol. 5/1986, p. 245.